תולדות ב

א. „וימלאו ימי׳ ללדת והנה תומם בבטנה״[1], ופרש״י „וימלאו ימי׳, אבל ב־תמר כתיב[2] ויהי בעת לדתה שלא מלאו ימי׳ כי לז׳ חדשים ילדתם״.

וצריך ביאור:

נתבאר כמ״פ, שכאשר ישנה סתירה בין שני כתובים, דרכו של רש״י ליישבה בכתוב השני, במקום שמתעוררת הסתי־רה. וא״כ קשה בנדו״ד — מה ראה רש״י לעמוד כאן על השינוי בין לשון הכתוב כאן ולשון הכתוב לקמן בתמר?

ובפרט שעה״פ (הנ״ל) „ויהי בעת ל־דתה״ (בפ׳ וישב) חוזר רש״י ליישב שינוי זה („וברבקה הוא אומר וימלאו ימי׳ ל־לדת להלן למלאים וכאן לחסרים״) — וא״כ יפלא ביותר אמאי הוזקק לפרשו גם כאן, לפני שמתעוררת שאלת השינוי בין שני הכתובים?

גם יש לדייק בל׳ רש״י כאן — ש־מבאר רק הכתוב דתמר „שלא מלאו ימי׳ כי לז׳ חדשים ילדתם״, דלכאורה הו״ל לפרש לכל לראש את הכתוב דידן, ש־רבקה ילדתם למלאים, ואח״כ להוסיף „אבל תמר לא מלאו ימי׳ כו׳״.

וביותר תמוה: מקורו של רש״י הוא במדרש רבה על פסוק זה[3] — והרי שם הלשון „להלן חסרים וכאן מלאים״, ואילו רש״י מסביר רק לשון הכתוב דפ׳ וישב, ובנוגע לרבקה אינו מפרש כלום!

לכאורה יש לומר בפשטות, שגבי רבקה א״צ לפרש ש„כאן מלאים״, שהרי מפורש בכתוב „וימלאו ימי׳ ללדת״, וכל החידוש הוא רק בפירוש „בעת לדתה״ דתמר, שמשנה הכתוב בלשונו מפני „ש־לא מלאו ימי׳ (כי לז׳ חדשים ילדתם)״.

אבל נוסף לכך, שעפ״ז תוגדל ביותר התמי׳ דלעיל — מאי דוחקי׳ דרש״י כאן לפרש הכתוב דתמר לקמן (מאחר שה־כתוב כאן אינו דורש שום ביאור ל־יישבו, כ״א רק את צד השינוי דתמר) — הרי רש״י עצמו נקט לקמן בפ׳ וישב (ע״ד) לשון המדרש[3] „להלן למלאים ו־כאן לחסרים״, וכיון שכאן לא נחית לפרט ש„כאן למלאים״ (כי למותר הוא כנ״ל), מאי שנא גבי תמר שמפרש „ו־להלן למלאים״ (לאחר שמביא שם לשון הכתוב „וימלאו ימי׳ וגו׳״)?

ב. אח״כ מעתיק רש״י „והנה תומם״ ומפרש „חסרי׳, ובתמר[2] תאומים מלא לפי ששניהם צדיקים אבל כאן אחד צדיק ואחד רשע״.

וגם בזה יל״ע, ע״ד הנ״ל, מה ראה רש״י לעמוד כאן על השינוי לקמן

---

1) פרשתנו כה, כד.

2) וישב לח, כז.

3) פס״ג, ח. ועד״ז בב״ר לקמן בפ׳ וישב (פפ״ה, יג).

4) ראה ס׳ זכרון על פרש״י כאן, שהכוונה לחסרון היו״ד ולא האל״ף. ע״ש. וראה גם חזקוני ורד״ק כאן. אבל בפי׳ המיוחס לרש״י (לב״ר פפ״ה, יג): בלא אל״ף (ובא׳ מכת״י רש״י שתח״י הגירסא כאן „חסר אלף״). וכ״ה בזח״ב עח, ב. — וראה בעה״ט ופענח רזא כאן, „חסר א׳ וחסר י׳ כתיב״. ע״ש. ואכ״מ.

*) ובגו״א כאן (וראה גו״א וישב שם), ש־„תאומים״ מלא דחמר היינו מלא ויו״ד. ע״ש.

(„תאומים מלא") גבי תמר? ובפרט שבפ' וישב שם מיישב רש"י (עוה"פ) גם שינוי זה.

גם צריך ביאור בעצם פירושו בזה שחיבת „תאומים" כאן היא „חסר":

נתבאר כמ"פ — וכ"כ כמה מפרשי רש"י[5] — שהשינויים ד„מלא" ו„חסר" כש־לעצמם אינם ענין המעורר קושי בפשוטו של מקרא (שלכן ע"פ רוב אין רש"י מבאר הטעם לחסרות כו' שבמקרא), וב־מקום שרש"י מבאר טעמם, ה"ז רק משום שעי"ז מתבאר דבר הקשה בפשוטו של מקרא. ועפ"ז יש להבין בנדו"ד — מה קשה בל' הכתוב „והנה תומם בבטנה" שבגלל זה מדייק רש"י ש„תומם" חסר כתיב?

ג. ויש לומר הביאור בכל זה:

כוונת רש"י בפירושו על „וימלאו ימי"" היא לתרץ (לא קושי השינוי בלי־מוד הפסוק דפ' וישב, אלא) שאלה המת־עוררת כאן, והיא — שהתיבות „וימלאו ימי"" נראות כמיותרות — דלכאורה מאי קמ"ל? הלא מובן מאליו שהלידה (ע"ד הרגיל) היא לאחר ש„מלאו" הימים ל־לדת — שלכן לא מצינו עד כאן, בכל המקומות שהוזכר ענין של לידה, שה־כתוב יקדים לזה „וימלאו ימי"" וכיו"ב. ומה מחדש הכתוב כאן ש„וימלאו ימי""?

[בתרגום יונתן כאן איתא „ושלימו מאתן ושובעין יומי עיבורהא למילד", והיינו שט' חדשי העיבור היו ט' חדשים שלמים (ולא ילדה באמצע החודש הט').

אבל מלבד זאת שפירוש זה תלוי בהפלוגתא[6] אם היולדת לט' יולדת ל־מקוטעין או לאו: ולמ"ד שאינה יולדת למקוטעין, כל לידה (לתשעה חדשים) היא לט' חדשים שלמים[7] — הרי עדיין עיקר התמי' במקומו עומד: סוף־סוף ל־מאי נפק"מ אם ילדה לט' חדשים שלמים או לא[8]?].

ועל זה מתרץ רש"י — „אבל בתמר כתיב ויהי בעת לדתה שלא מלאו ימי' כו'", כלומר: התיבות „וימלאו ימי"" לא נכתבו כאן אלא ללמדנו כוונת השינוי גבי תמר, „ויהי בעת לדתה", ששם (ב־תמר) לא היתה הלידה באופן ד„וימלאו ימי"".

כלומר: לולא הכתוב כאן „וימלאו ימי"" (ברבקה), לא היינו יודעים לדייק שהכוונה בתיבות „בעת לדתה" (בתמר) היא „לחסרים" (והיינו מפרשים הכתוב כפשוטו, שרק בעת לדתה נודע לתמר שתאומים בבטנה)[9]; אבל לאחר שנאמר ברבקה הלשון „וימלאו ימי"" משא"כ

5) ראה דברי דוד ודבק טוב פרשתנו בפסוק שלפנ"ז (כה, כג). גו"א בראשית א, יד. משכיל לדוד שם ובפ' עקב ט, יא (ובכ"מ). ועוד.

6) נדה כז, א. ועוד.

7) ומפרש"י שמות (ב, ג) „והם בדקו אחרי' לסוף ט"" משמע שס"ל לרש"י שהיולדת לט' אינה יולדת למקוטעין (אף שהיולדת לשבעה יולדת ל־מקוטעין", כפרש"י שם. וראה נדה לח, ריש ע"ב. וש"נ. רש"י נדה כז, א ד"ה כ"ג) — ראה ס' זכרון, משכיל לדוד, באר בשדה ועוד על פרש"י שם. וראה לקמן סעיף ה' ובהנסמן בהערה 22.

8) ראה מעשה ה' פרשתנו (רפכ"ז). נזר הקודש (השלם) לב"ר פרשתנו שם. באר בשדה על פרש"י כאן.

9) ראה רא"ם (ועוד מפרשים) לפרש"י וישב לח, כה ד"ה הכר נא.

*) ולהעיר, שבדפוס שני דפרש"י כאן (וכן בפ' וישב שם) שתמר ילדה לו' חדשים וששה יום. וכן נעתק ביפה תואר השלם לב"ר פרשתנו שם.

בתמר כתיב „ויהי בעת לדתה" (במקום „וימלאו ימי׳ ללדת"), הרי שינוי זה שבין הכתובים מלמדנו, שבתמר „לא מלאו ימי׳".

ומתורץ בפשטות טעם השינוי בלשון רש״י — שכאן מפרש רק „ויהי בעת לדתה" דתמר ואילו בפ׳ וישב כותב „להלן למלאים וכאן לחסרים" — כי כאן בפרשתנו כוונת רש״י היא לתרץ היתור ד„וימלאו ימי׳", וע״ז מפרש שבא להשמיענו את הפירוש ד„ויהי בעת לדתה" שנאמר גבי תמר (ולכן אין צורך לכתוב מאומה בנוגע ל„וימלאו ימי׳"), משא״כ להלן בפ׳ וישב כוונת רש״י היא ליישב את שינוי הלשונות בין שני המקומות — ובהתאם לזה כותב שם[10] „להלן למלאים וכאן לחסרים".

ד. אלא שעדיין אינו מובן:

א) כיון שהתיבות ד„וימלאו ימי׳" לא באו כאן אלא להורות על כוונת הכתוב בתמר — מדוע נאמרו דוקא בפרשתנו גבי רבקה, ולא בלידה הסמוכה ללידת פרץ וזרח (בלידת ער ואונן או בלידת שלה[11]), שאז הי׳ השינוי בולט יותר (שבאותה פרשה עצמה משנה הכתוב בלשונו בין לידה ללידה)?

ב) בתוכן הענין אינו מובן — למאי נפק״מ שתמר „לא מלאו ימי׳ כי לז׳ חדשים ילדתם"[8] (והרי התורה אינה מספרת את כל פרטי המאורעות של האבות והשבטים וכו׳, כ״א רק אותם השייכים לתוכן הסיפורים).

ג) לאחר שפירש רש״י שמדיוק הכתובים אנו למדים שיש לידה באופן ד„מלאים" ובאופן ד„חסרים", יש מקום לתמוה: כיון שעיבורה של רבקה הי׳ מתוך צער גדול (יותר גם מהצער הכללי ד„הרבה ארבה עצבונך והרונך"[12]), וכמ״ש[13] „ויתרוצצו הבנים בקרבה (עד ש)ותאמר אם כן למה זה אנכי", ובפרש״י „ותאמר אם כן גדול צער העבור, למה זה אנכי מתאוה ומתפללת על הריון" — מדוע סיבב הקב״ה שצדקת זו תסבול צער הריון משך זמן רב כ״כ, ולא תלד לפני שמלאו ימי׳, לז׳ חדשים?

וכדי ליישב שאלות אלו ממשיך רש״י בד״ה שלאח״ז „והנה תומם — חסר, ובתמר תאומים מלא לפי ששניהם צדיקים, אבל כאן אחד צדיק ואחד רשע". כלומר: לאחרי שרואים שהכתוב מחלק בין שתי הלידות דרבקה ותמר כדי ללמד שזו למלאים וזו לחסרים — מסתבר לומר שיש להשוות ולדייק גם בשאר השינויים שביניהם, שכאן כתיב „תומם חסר ובתמר תאומים מלא" — כי בזה מודגש, שכל כוונת הכתוב כאן היא להשוות את שתי הלידות ולהדגיש את השינויים ביניהן, דאף ששתיהן ילדו תאומים, מ״מ הי׳ שינוי עיקרי ביניהן.

ובזה מתורצות השאלות דלעיל: הטמי׳ מדוע דוקא ברבקה נאמר היתור ד„וימלאו ימי׳" (ללמדנו שגבי תמר היתה הלידה באופן ד„לא מלאו ימי׳"), וגם הטעם וסיבת השינוי וההפרש ביניהן (שזו למלאים וזו לחסרים) — שכ״ז מתיישב בשינוי השני שביניהן, שכאן „תומם חסר, ובתמר תאומים מלא" — „לפי ש(שם, בתמר) שניהם צדיקים אבל כאן אחד צדיק ואחד רשע", כלומר: כיון שבלידת תמר היו שניהם צדיקים, לכן זכתה[14]

10) והטעם שהוצרך רש״י לפרשו עוה״פ (אף שמובן מפירושו כאן) — ראה לקמן סעיף ו.

11) וישב לח, ג־ה.

12) בראשית ג, טז וברש״י שם.

13) פרשתנו כה, כב. וראה ראב״ע שם.

14) ובאמרי שפר כאן (וכן בצידה לדרך וישב

שיוקל לה צער הריון וילדתם לז', משא"כ רבקה שאחד מבני הי' רשע — לא זכתה[14] לכך, ולכן "וימלאו ימי ל־לדת".

ועפ"ז מיושב ג"כ — קרא זה ד־"וימלאו ימי גו' והנה תומם בבטנה" למה לי? הרי כבר ידעה רבקה מזה, כמפורש לפנ"ז "ויתרוצצו הבנים גו' ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך ושני לאומים גו'"[15], ומה מחדש כאן הכתוב[16]? וע"פ הנ"ל מובן, כי מ"ש "והנה תומם בבטנה" הוא רק נתינת טעם[17] על "וימלאו ימי ללדת", דמה שילדה למלאים ולא לז' כמו תמר הוא מפני ש"תומם — חסר — בבטנה"[18].

ה. ע"פ הנ"ל יומתק עוד דיוק בלשון רש"י כאן, שמסיים "אבל בתמר . . כי לז' חדשים ילדתם", ולא כתב בקיצור (ע"ד לשון המדרש כאן, וכן הוא לשון רש"י עצמו בפ' וישב, כנ"ל) "כי לחסרים ילדתם"?

בפשטות יש לומר, שרש"י לא נקט כאן "לחסרים" היות שאין זו לשון ברו־רה (ל"בן חמש למקרא"), ולכן מפרש כאן שילדה לז'[19], ובפ' וישב מקצר וכ' "לחסרים" — כי סומך על פירושו כאן[20].

אבל עדיין אינו מיושב כל צרכו, כי בתיבת "חסרים" מצינו (במפרשים) שני פירושים: א) כפרש"י — לידה לז' חד־שים[21], ב) שלא היו ט' חדשים שלמים (ו־כמ"ד שגם היולדת לט' יולדת למקו־טעין)[22]. וא"כ מהו הטעם שרש"י מכריע כאן שהכוונה היא ללידה לז' חדשים?

וגם אם יש איזה הכרח לזה (ממק"א) — למה לו לרש"י להכריע ולהכניס כאן לפרטי החילוקים שבדבר, אם החסרון הי' בימים בלבד, או חסרון בחדשים — "לז' חדשים ילדתם"?

אמנם ע"פ משנת"ל בביאור המשך שני פירושי רש"י י"ל, שזוהי הקדמה לדבור השני בפרש"י, שבו מדייק "תומם חסר", שההכרח לדייק כן הוא מפני ה־קושי ב"וימלאו ימי"", שרבקה לא ילדה

שם), דכיון ששניהם צדיקים מיהר הקב"ה להביא צדיקים לעולם, משא"כ ברבקה שהי' אחד רשע.

15) כה, כב־כג.

וגם זה ש"תומם חסר . . אחד צדיק ואחד רשע" אינו חידוש, כמובן מפרש"י עה"פ "ויתרוצצו הבנים גו'", וכן מדברי ה' "שני גוים גו' ושני לאומים גו' ולאום מלאום גו'".

16) ובפרט שהכתוב מדייק "והנה תומם" ש־משמעו חידוש (רשב"ם כאן).

17) ואולי זהו טעמו של רש"י שמעתיק בהד"ה גם תיבת "והנה" (וכן הד"ה בפרש"י וישב שם "והנה תאומים") — להדגיש שפירוש "תומם חסר" הוא המשך (ונתינת טעם) ל"וימלאו ימי"".

18) ועפ"ז מובן טעם הוספת תיבת "בבטנה" (ש־לכאורה מיותרת היא. וראה ספורנו כאן) — להדגיש, שהחסרון (ד"אחד רשע") נגע גם ברבקה עצמה (שלכן סבלה צער העיבור כו'), כיון ש"הנה תומם בבטנה".

19) ולהעיר שהענין דלידה לז' הובא ברש"י ישן לעיל (וירא כא, ב).

20) וי"ל שסמיך גם על פירושו בפ' וישב שם (לח, כד) ד"ה כמשלש חדשים — וע"פ פי' הרא"ם שם, דמ"ש רש"י "רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי שלם" (ולא פי' ג' חדשים ממש) היינו משום שתמר ילדה לז', וזהו שליש ימי עיבורה. ע"ש. וכבר האריכו המפרשים בדברי הרא"ם. ואכ"מ.

21) וחסרים היינו "לחדשים חסרים" (פי' ה־מיוחס לרש"י לב"ר פפ"ה שם). וראה מדרש לקח טוב כאן "וימלאו ימי ללדת — לעיבור תשעה".

22) ראה נזר הקודש (השלם) לב"ר פפ"ה, יא (סד"ה לא סוף). מהרז"ו ורש"ש לב"ר פרשתנו שם. — ולכאורה כ"ה להתיב"ע כאן, שמפרש "וימלאו" מאתים ושבעים יום — דהיינו מלאים בימים (ולא רק לחדשים), שמזה מובן לכאורה, שחסרים דתמר היינו בימים, ט' מקוטעין.

לז' כמו תמר, וסבלה צער עיבור שני חדשים יתרים, ועכצ"ל שזהו לפי שהי' כאן „חסר" וחסרון — „כאן אחד צדיק ואחד רשע".

ו. אבל עדיין צ"ב בפרש"י בפ' וישב:

לאחרי שכבר פירש בפרשתנו ה־ הפרש בין שתי הלידות [ובשני הפרטים: זמן הלידה — מלאים או חסרים: ההפרש בהנולדים — „תומם חסר" לפי שאחד רשע, או תאומים מלא לפי ששניהם צדיקים] — מדוע חזר רש"י ופירש כ"ז עוה"פ בפ' וישב?

ויש לומר הביאור בזה: כשלומדים בפ' וישב פרטי הסיפור אודות עיבורה של תמר — מתעוררת תמי' גדולה: ה־ עיבור דרבקה הי' בתכלית הצניעות (ונוסף לזה שבא כתוצאה מתפלתם של צדיקים[23]), ואילו עיבורה של תמר הי' באופן הפכי[24] — וכיצד יתכן שרבקה סבלה בצער העיבור ימים (וחדשים) מלאים, ותמר ילדתם „לחסרים", לז' חד־ שים?

ולכן הוצרך רש"י לחזור ולהדגיש בפ' וישב, שלמרות אופן עיבורה של תמר, הפירוש ד„ויהי בעת לדתה" הוא „לחסרים" (בניגוד לרבקה שהי' „ל־ מלאים") — וטעם הדבר, שזהו מצד ה־ נולדים, כהמשך הכתוב „והנה תאומים בבטנה" — „מלא ולהלן תומם חסר לפי שהאחד רשע אבל אלו שניהם צדיקים".

ז. אמנם לכאורה ענין זה דורש בי־ אור — איך יתכן, שדוקא מהריון ד־ רבקה, שהי' בתכלית הצניעות והקדושה, נולדו „תומם חסר", „אחד צדיק ואחד רשע"?

ויש לומר בזה (ע"פ פנימיות הענינים) ע"פ משנ"ת במק"א[25] בביאור מחז"ל[26] (והובא בפרש"י) עה"פ[27] „ויתרוצצו ה־ בנים בקרבה", שכבר במעי אמו הי' עשו „רץ" לעבודה זרה — דלכאורה תמוה, כיצד יתכן שבנו של יצחק ורבקה, ש־ נולד בתכלית הקדושה והטהרה, תהי' לו משיכה בטבע לעבודה זרה, באופן שזה הי' טבע נפשו עוד קודם שנולד, גם בהיותו במעי אמו („תחומה" של רבקה)?

ונת' בזה, שזה שנולד עשו בטבע כזה הי' כדי שיוכל להגיע למעלת „הכובש את יצרו", וכמבואר בארוכה בשמונה פרקים להרמב"ם[28] אודות שני הסוגים בעובדי ה' — „החסיד המעולה" שמלכת־ חילה אין בו נטיות לרע כו' ומתאווה רק לטוב, ו„הכובש את יצרו" ש„מתאווה אל הפעולות הרעות . . ויכבוש את יצרו". וכן הוא בנוגע לעשו, שזה שנולד בטבע להיות „רץ" לעבודה זרה, היינו משום שהיו לו הכחות הרוחניים הדרושים להיות „כובש את יצרו", ואם הי' ממלא כוונה זו הרי לא זו בלבד שהי' שווה ליעקב, אלא אדרבה, כמבואר ברמב"ם שם, „הכובש את יצרו" הוא „יותר חשוב ויותר שלם" מ„החסיד המעולה".

ומזה מובן גם בנוגע ללשון רש"י עה"פ „והנה תומם בבטנה" — ש„כאן אחד צדיק ואחד רשע", שאין הכוונה רשע

23) פרשתנו כה, כא וברש"י.

24) ואף שתמר לש"ש נתכוונה (ראה רש"י וישב לח, יד. וברש"י שם, טו (וכן שם, כו) „בבית חמי' היתה צנועה") — מ"מ, באופן גלוי „הפקירה עצמה" (ל' רש"י שם לח, יד).

25) לקו"ש ח"כ ע' 109 ואילך.

26) ב"ר פס"ג, ו. זהר פרשתנו קלט, רע"א.

27) כה, כב.

28) פ"ו.

בפועל, אלא שנולד בטבע של נטי' ל־רע[29], אבל ביחד עם זה ניתנו לו הכחות הדרושים לכבוש את יצרו.

וזהו גם הקשר הפנימי בין שני הענינים שבכתוב זה — (א) „וימלאו ימי' ללדת", לידה למלאים (ולא לז' חדשים כבתמר), (ב) „תומם חסר" לפי ש„אחד צדיק ואחד רשע" (ולא כתמר ששניהם צדיקים) — ששניהם תלויים זב"ז למעל־יותא: „וימלאו ימי" מורה בפשטות על ענין של שלימות (היפך לידה „לחס־רים"), וענין השלימות הוא בכך[30] שמ־הריון זה היו „תומם חסר . . אחד צדיק ואחד רשע", שזוהי תכלית השלימות, האיחוד דשתי המעלות ד„החסיד המ־עולה" ו„הכובש את יצרו".

[ובעומק יותר יש לומר, שזה ש„תומם חסר" (שיש כאן ענין של חסרון) היינו רק מצד הנולדים, יעקב ועשו, שאצל עשו הי' טבע של רע, משא"כ מצד רבקה אין כאן שום חסרון, ואצלה יש רק ענין של „מלאים" ושלימות („וימלאו ימי"), כי מצדה אין כאן שום ענין של רע (ב־פועל), אלא רק המעלה והעילוי[31] הבא על ידי העבודה ד„כובש את יצרו"].

ויש לומר, שזהו גם הטעם (הפנימי) שכבר אצל רבקה מרמז הכתוב ע"ד לידת תמר „ששניהם צדיקים" — כי ביטול הרע של עשו (שזהו תיקונו של עשו) יבוא בפועל על ידי „תולדות פרץ" (בן תמר), משיח צדקנו, כשיקויים ה־יעוד[32] „ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה"[33], במהרה בימינו ממש.

(משיחות ש"פ תולדות תשד"מ, ש"פ ראה תשמ"ג)

---

29) להעיר מתניא פי"ג (יח, סע"א). פכ"ז (לד, א).

30) להעיר מנזר הקודש (השלם) לב"ר פרשתנו שם, שזה שהיו מלאים בא להורות שהי' הבירור והזיכוך (דימי העיבור) בשלימות, שעשו קלט כל הזוהמא כו', וע"ז יצא יעקב נקי וברור בלא עירוב הפסולת כו'. ע"ש.

31) ראה לקו"ש שם ע' 112.

32) עובדי' א, כא.

33) ולהעיר שמשיח אתא לאתבא צדיקיא בתיובתא (לקו"ת שמע"צ צב, ב. שה"ש ג, סע"ב. ועוד. וראה זח"ג קנג, ב). — וראה לקמן ע' 188.